

Etický kodex

Etický kodex České asociace orální historie, o. s.¹

Česká asociace orální historie, o. s., je nezisková nevládní organizace založená za účelem podpory a prezentace vědeckých výzkumů a projektů vedených metodou orální historie (OH). Mezi její hlavní zásady patří mj. vytvoření metodických pravidel a návodů pro využití orální historie ve vědeckém výzkumu za účelem „chránit“ ji před nevědeckým používáním a důsledné zastávání etických pravidel výzkumu vedeného metodou OH.

COHA rozumí orální historii metodu, jíž se dokumentuje a uchovává lidská zkušenost prostřednictvím rozhovorů nahraných s účastníky historických událostí nedávné minulosti. Sdružuje badatele z různých oborů a snaží se získávat a archivovat autentické, hodnotné a spolehlivé historické prameny. Aby se tak stalo, je nutné dodržovat jistá pravidla a povinnosti vůči narátorům, stejně jako vůči vlastní profesi a oboru, či veřejnosti a finančním garantům.

Výzkumy vedené metodou orální historie mají mnoho účelů a jejich výsledky jsou různorodé. Získávání vědomostí o nedávné minulosti prostřednictvím této kvalitativní metody je dynamický a kreativní proces vyžadující neustálé doplňování a vytváření rámcových pravidel výzkumu, což platí i o etice. Badatelé se v terénu setkávají s řadou neopakovatelných a jedinečných situací, jako jsou ostatně samotné „objekty“ jejich bádání. Orální historie je navíc metodou, která se v současné době používá v mnoha vědeckých disciplínách.

Předložené etické zásady vedení orálněhistorického výzkumu tudíž nemají být pojímány jako pevná a neměnná pravidla, nýbrž jako soubor směrnic poskytující obecný kontext preferencí a vztahů, které by badatelé měli zohlednit v rámci své výzkumné práce a při konkrétních etických rozhodnutích. Bez ohledu na účel rozhovoru by se orální historie měla používat v duchu kritického bádání a sociální odpovědnosti a se zřetelem na interaktivní a subjektivní povahu této metody.

Tazatel, jímž se rozumí individuální badatel, badatelský tým či instituce realizující orálněhistorický výzkum, má následující okruh etických a legislativních povinností:

Ve vztahu k narátorovi je tazatel (instituce) povinen:

- narátora důkladně seznámit s účely, cíli a postupy orálněhistorického výzkumu, do něhož přispívá svým příběhem. Vysvětlit mu jeho práva v procesu vznikání nového pramene (např. právo autorizace, anonymizace, copyrightu etc.) a upřesnit jeho následné uložení (např. v archivu). Narátor by taktéž měl být seznámen s plánovanými výstupy výzkumu (publikace, analýza, dokument etc.) a budoucími možnostmi jeho použití (i vzhledem k rapidnímu vzestupu nových technologií);
- s narátory uzavřít smluvní vztah upřesňující cíle výzkumu, způsob jeho realizace a využití získaného pramene;
- považovat rozhovor a sdělené informace za důvěrné do té doby, dokud narátor neposkytne souhlas k jejich uveřejnění. Ve smluvním vztahu mezi narátorem a tazatelem (institucí) by navíc mělo být vyhrazené místo pro jakákoliv další ujednání dle přání narátora, která se musí respektovat (např. ujednání o anonymitě, o omezení přístupu k rozhovoru etc.);
- respektovat narátora jako dárce příběhu a najít vhodnou rovnováhu mezi vlastním přesvědčením a sděleními narátora (cílem orální historie není polemika či dialog, ale narátorův příběh). Tazatel by navíc měl jednat citlivě, jedná-li se o témata týkající se rasy, pohlaví, sociálního postavení, věku, náboženství, etnicity či sexuální orientace;
- pečlivě a svědomitě vést výzkum, podrobně probírat otázky a témata vztahující se k výzkumnému záměru, neexploatovat však narátora;

- narátorovi umožnit vypovídat pod pseudonymem, pokud by jinak byla ohrožena jeho osoba či nebylo možné zachovat hodnotné svědectví o nedávné minulosti;
- v největší možné míře zabezpečit uložení vzniklých nahrávek a umožnit jejich zpřístupnění laické a badatelské veřejnosti za podmínek minimalizujících jejich zneužití;
- při jednotlivých etických rozhodnutích jednat svědomitě a reflexivně, tj. jednotlivá rozhodnutí a jejich dopady podrobovat kritickému hodnocení;
- dodržovat Zákon č. 101/2000 Sb., o ochraně osobních údajů.

Ve vztahu k veřejnosti a vlastní profesi je tazatel (instituce) povinen:

- dodržovat nejvyšší možnou profesní úroveň při realizaci výzkumů a postupovat podle profesních a vědeckých zásad svého oboru/ů;
- společně s narátorem se pokusit o pořízení pramene trvalé hodnoty, který bude přístupný, a bude tak moci splnit podmínku hodnotného dokumentu o nedávné minulosti;
- realizovat výzkumy jako školený odborník a být profesně, eticky a znalostně kompetentní;
- použít nejkvalitnější dostupnou techniku k pořízení audio či video záznamu, který umožní kvalitní a srozumitelnou reprodukci;
- nastudovat veškerou dostupnou primární a sekundární literaturu pojící se k sledovanému tématu;
- vést kompletní dokumentaci k výzkumu, včetně prepisů a protokolů, která umožní zpětné ověření jeho validity a reliability;
- archivovat získané prameny se souhlasem narátorů a pokud možno je zpřístupnit za jistých specifických podmínek ke studiu či za jinými účely stanovenými ve smlouvě mezi tazatelem (institucí) a narátorem;
- dodržovat citační normy jako u ostatních historických pramenů;
- za každou cenu se vyvarovat senzacechtivosti, investigativního žurnalismu a dezinterpretace rozhovorů (např. vytrháváním vět z kontextu etc.), a to ani při oslovení narátora, v průběhu vedení rozhovorů či během jeho analýzy;
- vést pečlivou finanční dokumentaci a při výstupech uvádět sponzory a snažit se o co největší transparentnost rozpočtu;
- případné finanční ohodnocení z výstupů se snažit vztáhnout i na narátory.

Při realizaci rozhovorů je v českém vědeckém prostředí vyžadováno dodržování Zákona č. 101/2000 Sb., o ochraně osobních údajů a tzv. autorského zákona (Zákon č. 121/2000 Sb).

1 Tento kodex vychází z etických směrnic Americké asociace orální historie (Oral History Association – OHA, In: OHA *Evaluation Guidelines*, <http://www.oralhistory.org/do-oral-history/principles-and-practices/oral-history-evaluation-guidelines-revised-in-2000>), etického kodexu Australské asociace orální historie (Oral History Association of Australia), Společnosti orální historie Univerzity v Essexu (Oral History Society University of Essex – <http://www.ohs.org.uk/ethics/index.php>) a Americké antropologické asociace (American Anthropological Association – AAA, <http://www.aaanet.org/committees/ethics/ethcode.htm>).